

Hollywoodský buddhismus, PS 2006

Kristýna Brožková (103182)

7. ledna 2007

THE SIMPSONS:
Malověrná Líza

ÚVODEM

Hollywoodský buddhismus je dnes již poměrně letitý fenomén, který se během své historie přirozeně vyvíjel a prošel řadou změn. Téma buddhismu je pro západní filmaře stále lákavé a zatím nic nenasvědčuje tomu, že by to mělo být jinak. Západní společnost totiž buddhismus stále (a více) baví.

PROMĚNY HOLLYWOODSKÉHO BUDDHISMU

Pojem hollywoodský buddhismus je jakousi metaforou pro západní (mediální) obraz buddhismu. V rámci religionistiky přívlastek „hollywoodský“ poukazuje na to, že tento obraz bývá vágní a nepřesný a více než faktům podléhá principům západní audiovizuální produkce symbolizované koncernem hollywoodských filmových studií.

Jeho vznik souvisel s vlnou orientalismu v 19. a počátkem 20. století, který zasáhl celou západní společnost, a tím i filmovou produkci. Fascinace „tajemným“ Tibetem² a „sofistikovanou“ Buddhovo naukou dala vzniknout řadě romantických knih a filmových předloh. Ve 30. letech vznikaly první snímky o skrytém ráji v Himálaji³ a v následujících desetiletích je následoval zástup dalších celovečerních „buddhistických“ filmů.

Postupem času Západ získával stále více informací a romantické filmy, které často hraničily s fantasy, byly pozvolna doplňovány autentičtějšími cestopisy a dokumenty. Zájem o Tibet v západní demokratické společnosti navíc ještě vzrostl po čínské invazi a v mnohém se ze sféry pohádkově romantického přesouval do oblastí realističtějších a závažnějších. Zároveň s tím se také na Západě ocitla řada buddhistických učitelů a buddhismus se zde začal poměrně masivně (a masově) šířit. Dnes lze podle mého názoru považovat buddhismus na Západě za etablovaný.

To, že se buddhismus stal součástí západní společnosti⁴ také otevřelo novou dimenzi hollywoodského buddhismu. Předmět zájmu se posunul z pozice pozorovaného do pozice žitého. Dnes to již zdaleka není pouze obraz buddhismu jako náboženství tibetských lamů, kteří zažívají nejrůznější dobrodružství při rozpoznávání významných tulku (přestože i ty jsou

² Tibet je samozřejmě pouze jednou z mnoha asijských buddhistických zemí, proč zachvátil Hollywood právě buddhismus tibetský je otázkou. Zodpovědět se jí snaží například Jana Rozehnalová ve své studii „*Hollywoodský buddhismus – nové podoby starého náboženství*“, dostupné na <http://www.tibinfo.cz/clanek.php?id=465>.

³ První filmovou buddhistickou klasikou je film Franka Capry „Ztracený obzor“ (Lost Horizon) z roku 1937.

⁴ Bezpochyby je však mezi „východním“ buddhismem (tedy buddhismem ve svém přirozeném prostředí) a „importovaným“ buddhismem na Západě nutný kulturní rozdíl. Často bývá nauka přizpůsobována euroamerickému životnímu stylu a mnozí „východní“ buddhisté by ji možná ani za buddhismus neoznčili. V některých případech se již formou i obsahem jedná spíše o zcela „novou“ víru, nicméně směřovací zůstává, že se její přívrženci za buddhisty považují.

stále jeho nedílnou součástí). Je to také obraz buddhismu jako náboženství (respektive americky řečeno „životního stylu“) Američanů a Evropanů.

Tuto relativně novou dimenzi produkce hollywoodského buddhismu pak reprezentuje například epizoda seriálu hollywoodského studia Fox The Simpsons, Malověrná Líza.

THE SIMPSONS: ZRCADLO AMERICKÉ SPOLEČNOSTI

To, že se stal buddhismus námětem jedné z epizod seriálu The Simpsons, je podle mne jedním z mnoha důkazů, že je v západní společnosti skutečně etablován a stal se její součástí. Svědčí o tom především význam a postavení seriálu v Americe.

„Fenomén jménem Simpsonovi vypovídá o Americe přesněji než Dallas s Titanikem dohromady. Tahle rodina totiž neustupuje módám, naopak je hbitě vstřebává a skvěle karikuje. (...) Kdokoli v USA začne něco znamenat, musí počítat s tím, že si jej Homer, Marge a jejich potomci ihned vezmou na paškál a nitka na nich nezbude suchá.“⁵ ... a ve třinácté sérii si „vzali na paškál“ právě buddhismus, tedy lépe řečeno fenomén buddhismu v moderní západní (americké) společnosti. Účinkování v „Simpsech“ se dá jednoduše (a samozřejmě i poněkud zjednodušeně) považovat za měřítko důležitosti a významnosti v americké společnosti.

Být součástí západní společnosti totiž nevyhnutelně znamená i být součástí západní mediální kultury. A v mediální krajině potom navíc existují fenomény, které mají ve společnosti obzvlášť významný vliv a postavení. A seriál The Simpsons je pro americkou společnost právě jedním z nich.

Internetová „lidová“ encyklopedie Wikipedia definuje seriál The Simpsons jako

satirickou parodii životního stylu americké střední třídy. Dotýká se totiž základního přístupu Američanů k životu. *„Přesto, nebo možná právě proto, že Simpsonovi svlékají Američany do naha a ukazují je takové, jací ve skutečnosti jsou, mají obrovskou popularitu.“⁶ Jsou držiteli nejprestižnějších cen amerického*

šoubyznysu jako Emmy Awards, Annie Awards nebo Peabody a v roce 2000 získali Simpsonovi svou hvězdu na hollywoodském chodníku slávy.

Časopis Time je označil za nejlepší televizní seriál všech dob, Bart Simpson byl vyhlášen bavičem století a jako jediná fiktivní postava se objevil i v žebříčku sta

⁵ Spáčilová, M. 2006. Simpsonovi baví stále nejlépe. *MF DNES* 11. 9. str. 6., dostupné na <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=466533>.

⁶ Redakce týdeníku Reflex 2003. Simpson a jeho rodina. *Reflex* 27.1. str. 54., dostupné na <http://www.reflex.cz/Clanek11610.html>.

nejvlivnějších osobností století. Homer získal čestné občanství města Winnipeg v Kanadě a jeho oblíbená prúpovídka „D’oh!“ byla zařazena do Oxford English Dictionary.

Ostatně i slovníkové heslo The Simpsons má ve Wikipedii samostatnou část „Cultural influence“ (Kulturní vliv), která poukazuje na to, jak seriál ovlivňuje různé stránky (americké) společnosti.

MALOVĚRNÁ LÍZA: TRADIČNÍ KLIŠÉ V NETRADIČNÍM POJETÍ

Malověrná Líza tedy není představitelem „klasického“ hollywoodského buddhismu, nesnaží se přinést obraz buddhismu jako takového, ale právě obraz buddhismu v americké společnosti. Ohniskem příběhu a terčem pověstné kritiky přitom stále zůstává především společnost. Může se tedy zdát, že ani tvůrci tohoto seriálu, uznávaní zejména za svůj nadhled, se neoprostili od některých tradičních klišé hollywoodského buddhismu. Na druhé straně jsou však právě tato klišé jedním z nejtypičtějších aspektů vztahu americké společnosti k buddhismu a je tedy pravděpodobné, že se jim ani vyhýbat nechtěli.

Děj v kostce

Springfieldský kostel vyhoří a místní milionář Mr. Burns financuje výstavbu nového „multikostela“, který je zároveň zábavním a nákupním centrem. Do kázání jsou zahrnuty reklamní spoty, věřící snímají kamery na obří obrazovky, přímo v chrámu je směnárna. To se nelíbí Líze Simpsonové, která se proto rozhodne hledat novou víru. Po chvíli tápání se rozhodne pro buddhismus, navštíví springfieldský buddhistický chrám, přečte si brožurku o Buddhově učení, na zahradě si zasadí fíkovník a začne meditovat. Rodiče a celá církev jsou vyděšeni, snaží se ji získat zpět a využijí Vánoce, aby ji zlomili. Líza se snaží odolat vánočnímu cukroví a dárkům a odchází se poradit do buddhistického chrámu. Dozví se, že jako buddhistka může slavit svátky všech náboženství, která hlásají mír a nenásilí. Líza tak může odejít spokojeně domů slavit Vánoce se svou rodinou.

Klišé hollywoodského buddhismu

Jak jsem již uvedla výše, lze v příběhu identifikovat některá „klišé hollywoodského buddhismu“, tedy jakési šablonovité či schematické zkratky týkající se fenoménu buddhismu (ať už na Východě či na Západě), které mají tendenci být bez hlubší analýzy považovány za fakta. Je to především koncept buddhismu jako lepší (ušlechtilejší) alternativy křesťanství a koncept buddhismu jako sofistikované nauky pro intelektuály.

Buddhismus jako lepší (ušlechtilější) alternativa křesťanství

Toto klišé je na Západě poměrně rozšířené a jeho základem bývá idealizace buddhismu (potažmo východní kultury) doprovázená démonizací křesťanství (potažmo kultury západní).

Nekritický obdiv je zřejmě jedním z nejsignifikantnějších znaků celkového západního pohledu na Východ, na základě kterého je následně konstruován obraz „obdivuhodného“ Východu. Kromě tajuplnosti a mystičnosti jsou s touto oblastí spojována nejčastěji právě slova jako klid, pokoj, mír, oáza, moudrost, obdivuhodnost, altruismus, pokora, nezištnost, čistota a podobně.

V podstatě se dá říct, že jde z většiny o výčet pojmů, které jsou nedílnou součástí západního (křesťanského) étosu. Podle slovníku „západní buddhistické produkce“ se tedy zdá, že Západ hledá na Východě své vlastní, západní (křesťanské) hodnoty. Do značné míry to zřejmě souvisí s populárním „universalistickým“ pojetím náboženství na Západě, podle kterého mají všechna náboženství stejný základ a podstatu a liší se pouze svou formou. Tento přístup také umožňuje vzájemnou komparaci buddhismu a křesťanství, do které se západní filmaři často s chutí pouští.

Své v buddhismu nalezené ideály konfrontují se současnou „pokřivenou křesťanskou morálkou pokrytectví“. Mnohdy přitom mají sklony porovnávat normativní aspekty buddhismu s žitými aspekty křesťanství. Jinými slovy konfrontují „ušlechtilé“ Buddhovo učení s „pokryteckým“ životem církve v americkém maloměstě. Přitom je velmi pravděpodobné, že by se v křesťanství našlo také „něco ušlechtilého“ a naproti tomu mezi buddhisty „něco pokryteckého“ či zkaženého.

Co se týče hledání západních morálních hodnot na Východě, je také důležité uvědomit si fakt, že při aplikaci západních pojmů či konceptů na východní systémy dochází k jistému významovému posunu. Buddhisté jsou vskutku nezištní a nesobečtí, ale koncept nesobečnosti v buddhismu se od toho křesťanského přeci jen liší.

Obraz buddhismu jako lepší alternativy křesťanství je nicméně v západní produkci poměrně oblíbený a v Malověrné Líze celkem výrazně hmatatelný. Je však pravděpodobné, že autorům šlo více než o idealizaci buddhismu o démonizaci křesťanství, které je symbolem morálky celé Ameriky.

Zkaženost springfieldské církve se projevuje po rekonstrukci kostela, který se místo kontemplačního místa stává „chrámem bezhlavých nákupů s orientací na věřící zákazníci“ a podobá se tak více zábavnímu centru. Členům církve to navíc, jak se zdá, příliš nevadí a

naopak oceňují nové pohodlné sedačky a deodorant v pisoárech. Líza Simpsonová se jako jediná vzbouří proti tomuto úpadku a rozhodne se hledat víru, „která by nebyla tak materialistická“⁷ a chrám, „kde by se s vírou nešmelilo“.

Přestože z názvu dílu nijak nevyplývá, že půjde o buddhismus a dosavadní děj nic podobného také neprozrazuje, je (podle mého malého soukromého průzkumu mezi hrstkou přátel) všem po vyřknutí Lízina přání, že hledá „ne tak materialistickou“ víru, zřejmé, že se stane buddhistkou. Každý Západan totiž ví, že buddhismus je nematerialistický. Stejně jako je mírumilovný, sofistikovaný atd.

Buddhismus jako sofistikovaná nauka pro intelektuály

Dalším oblíbeným motivem západních „konstruktérů“ je sofistikovanost buddhismu. Je prezentován převážně jako propracovaná filozofická koncepce, která vlastně není náboženstvím, protože nemá boha a dogmata. Tato teze samozřejmě záleží na definici pojmu náboženství, nicméně pro většinu západního světa je na základě tohoto argumentu přijatelná, respektive pravdivá.

Právě tato „bezbožnost“, nedogmaticnost a sofistikovanost je jednou ze základních charakteristik západně pojatého buddhismu a dává vzniknout fenoménu buddhismu jako záležitosti intelektuálů. Tedy těch, kteří používají kritický rozum, problematizují a nevěří ničemu neverifikovatelnému.

Nepřekvapí tedy, že se buddhistkou ve Springfieldu stala právě Líza. Její nejčastější charakteristika je totiž „malá intelektuálka“. Má výborný prospěch, je vegetariánka a věnuje se řadě dalších, převážně společensky angažovaných aktivit. „Je extrémně bystrou a chytrou dívkou a s IQ okolo 156 je členkou springfieldské menzy.“⁸ Právě kritický rozum jí zprotiví křesťanství a k rozhodnutí stát se buddhistkou dospěje poté, co si v brožurce z buddhistického chrámu přečte slogan „Žádný stvořitel, pouze snaha o osvícení“⁹. Wikipedia k jejímu duchovnímu životu ještě dodává, že je „...komplikovaný vzhledem k jejímu skepticismu k nadpřirozenu.

⁷ Materialismus je dalším velmi frekventovaným slovem při konstrukci západního obrazu Východu. Západ bývá reprezentantem materialistických tužeb, zatímco Východ je ztělesněním nemateriálna a idealismu. „Materialismus“ a vztah k němu jsou přitom opět na Východě i Západě odlišné koncepty a je s nimi potřeba tak zacházet.

⁸ Citováno z http://en.wikipedia.org/wiki/Simpsons_family.

⁹ Co se týče této brožurky, která velmi stručně shrnuje a zjednodušuje základy Buddhova učení, je zřejmě na místě malé religionistické upřesnění. Kromě jiného v ní čte Líza také: „Nirvány lze dosáhnout skrze Pravé

(...) *Dá se říct, že má netradiční, spíše introspektivní přístup k duchovnu, zatímco ostatní mají víru tradiční. Svou spirituálnost však prokáže, když se dá při svém hledání na buddhismus.*¹⁰

Oproti tomu zbytek rodiny s průměrným IQ¹¹ i zájmy s ní „pochopení“ pro buddhismus nesdílí a v rámci své „americké omezenosti“ považují příklon k buddhismu spíše za projev Lízina podivínství.

Matka Marge je americká žena v domácnosti, která ztělesňuje všechny stereotypy s tím spojené. Alfou a omegou jejího života je rodina a domácnost a pokud se snaží rozšířit si své obzory, pak opět pouze v těchto oblastech. Wikipedia jí definuje jako bláhovou a naivní. Kromě toho je poslušnou křesťankou. S tímto „omezeným“ rozhledem od ní tedy pochopení pro buddhismus očekávat ani nelze. Je přesvědčena, že je Líza nešťastně zamilovaná a buddhismem pouze řeší neúspěchy v osobním životě. Obavy má především o to, aby si tímto svým „výstřelkem“ nezavřela bránu do křesťanského nebe.

Otec Homer je jedním velkým konglomerátem všech negativních amerických vlastností. Přestože každý člen rodiny s sebou nese nějaký ten americký nešvar, Homerovi jich tvůrci dali jednoznačně nejvíc. *„Homerova osobnost sestává z hlouposti, lenosti a výbušného hněvu“*¹². Kromě toho je netolerantní, hulvátský a obézní alkoholik. Nepřekvapí tedy, že ani on se svou dcerou nadšením pro buddhismus nesdílí, respektive si pravděpodobně na rozdíl od své inteligentnější ženy Marge ani pod tímto pojmem nedokáže něco konkrétního představit. Na Lízino slavnostní oznámení, že je buddhistka zareaguje slovy: „A dost, s chatováním máš utrum.“

Fakt, že se buddhistkou v seriálu stala právě Líza podle mě není náhodný a autoři seriálu tak kopírují na Západě zaběhlou představu „buddhismu pro intelektuály“. Na druhé straně je však třeba konstatovat, že řada praktikujících buddhistů na Západě intelektuály jsou a toto spojení je tedy do jisté míry oprávněné. Problém spočívá především v tom, že západní svět stereotyp „sofistikované nauky buddhismu pochopitelné pouze pro moudré lidi s rozvinutým intelektem“ aplikuje všeobecně a celosvětově, tedy i na buddhismus na Východě. Dobře vyvinutý intelekt však nemusí být pro každého buddhistu samozřejmostí.

názory a Pravou řeč. Pozitivní skutky vedou ke štěstí, negativní skutky vedou k neštěstí.“ Toto zjednodušení již trochu zavání zkreslením. Právě názory a Pravá řeč jsou pouze dva členy osmidílné stezky, která vede k osvobození, navíc pokud tedy jde o „nibbana-oriented buddhism“ snahou by mělo být především nedělat skutky žádné.

¹⁰ Citováno z http://en.wikipedia.org/wiki/Simpsons_family.

¹¹ Z nepřímých údajů v seriálu si lze odvodit, že například Homerovo IQ je pouze 55, tedy dvakrát nižší, než má Líza.

¹² Citováno z http://en.wikipedia.org/wiki/Simpsons_family.

Například podle zkušeností magistra Trávníčka¹³ nezanedbatelný počet asijských rodin dává do buddhistických klášterů právě „nepříliš povedené“ potomky, které by zřejmě pro rodinu nebyli zdrojem dobrých příjmů a životem v klášteře rodině přinesou alespoň nějaké zásluhy. A ostatně i mezi západními buddhisty by se jistě našli ne-intelektuálové.

Klišé „buddhismu pro intelektuály“ tak zdánlivě nabourávají vedlejší postavy Lennyho a Carla, kteří v epizodě vystupují také jako praktikující buddhisté. Přestože mají oba vysokoškolský titul z technických oborů, rozhodně nejsou intelektuály. Jsou to především Homerovi kolegové, přátelé a spolustolovníci z baru U Bočka. Jejich „obsazení“ do rolí buddhistů však ve finále koncept „buddhismu pro intelektuály“ nenarušují a naopak ho potvrzují, protože právě jejich nedostatečně rozvinutý intelekt jim brání v „pravém“ pochopení.

Už při první Lízíně návštěvě springfieldského buddhistického chrámu, kdy hlavní hrdinka ohromeně hledí na Richarda Gera (který zde pravděpodobně vystupuje jako správce chrámu) se odehraje následující dialog:

Líza: „Oh, Richard Gere!“

Lenny: „Jo, nejznámější buddhista!“

Richard Gere: „A co dalajlama?“

Lenny: „Kdo?“

Carl: „Přece víš, čtrnáctá reinkarnace Buddhy Avalokitešvary.“

Lenny: „Kdo je Buddha?!“

Jindy se zase Richard Gere svěří Líze se svým snem o svobodném Tibetu a Lenny se svěří také se svým snem: „Já sním o sekaný. Že zbaštím najednou dvě šišky!“ A konečně i společná mantra Lennyho a Carla „Kdo chce šortky, ohm, já chci šortky, ohm“ poukazuje na jejich intelektuální inkompetenci pro buddhismus. Ostatně i „sám velký“ Richard Gere konstatuje, že „to bude ještě na dlouho.“

Jak jsem však již zmínila, přestože se výše uvedená klišé v příběhu nepopíratelně objevují, zřejmě není na místě za ně pranýřovat autory seriálu. Ti se na ně pravděpodobně (jak tomu napovídá celkový duch seriálu) snažili spíše upozornit a do jisté míry je tím snad i zrelativizovat. To by mohlo vést i k úvaze, že tak nepřímou převzali naši roli.

¹³ Odposlechnutých na přednáškách kurzu Theravadový buddhismus (PS 2006).

ZÁVĚREM

Malověrná Líza představuje dílko hollywoodského buddhismu, které již nepracuje s „tradičním východním“ buddhismem, ale s fenoménem buddhismu na Západě. Centrum zájmu se posunulo od popisu exotického náboženství k popisu tohoto náboženství ve vlastní kultuře. Tato látka podle mého názoru bude stále častějším námětem západních tvůrců, již z toho důvodu, že je aktuální, neustále se vyvíjí a zdaleka není vyčerpaná. To však samozřejmě neznamená, že se filmaři nebudou vracet „do oázy klidu tajemného Himaláje za moudrými mnichy“. Hollywoodský buddhismus má jednoduše mnoho tváří a dá se předpokládat, že ho čeká ještě dlouhá, pěkná budoucnost.

ZDROJE:

The Simpsons: Malověrná Líza (*She of Little Faith*), 13. série, 6. díl

<http://www.tibinfo.cz/clanek.php?id=465>

http://en.wikipedia.org/wiki/The_simpsons

<http://mfdnes.newtonit.cz>

<http://www.reflex.cz>